
Wystawa poświęcona działalności Grona Konserwatorów Galicji Zachodniej

W związku z obchodzonym w dniu 30 września Dniem Archiwisty Archiwum Narodowe w Krakowie przygotowało wystawę poświęconą działalności Grona Konserwatorów Galicji Zachodniej, powołanego do życia w Krakowie doby autonomii, w 1888 roku.

Prof. dr hab. Wojciech Krawczuk, Dyrektor Archiwum Narodowego w Krakowie otwiera wystawę, fot. Wojciech Staszkiwicz

Zwiedzanie wystawy z kuratorem dr. Barbarą Berską, fot. Wojciech Staszkiwicz

Zwiedzanie wystawy z kuratorem dr. Barbarą Berską, fot. Wojciech Staszkiwicz

Na terenie całej monarchii habsburskiej funkcjonował państwowy system konserwatorski. Od poł. XIX w. w Wiedniu działała Cesarsko-Królewska Komisja Centralna do Badania i Konserwacji Zabytków Architektury, której podlegali konserwatorzy wszystkich krajów monarchii. Scentralizowany system, nie był w stanie zapewnić właściwej opieki nad zabytkami na terenie całej monarchii.

A zatem starania o utworzenie nowych związków konserwatorskich podejmowane były od połowy lat 80. XIX w. Determinacja konserwatorów sprawiła, że w 1888 związki te zostały powołane do istnienia, niezależnie od wiedeńskiej Komisji Centralnej, na mocy uchwał odbywającego się w Krakowie I. Zjazdu Konserwatorów i Korespondentów Galicyjskich w dniach 24-25 maja 1888 r. w salach Muzeum Narodowego w Krakowie w Sukiennicach.

Powstałe we Lwowie i Krakowie dwa związki zostały utworzone celem utrzymania łączności, zapewnienia jednolitości działania a także ułatwienia porozumienia i wzajemnej pomocy pomiędzy konserwatorami i korespondentami galicyjskimi.

Go Grona Konserwatorów Galicji Zachodniej należeli wszyscy konserwatorzy i korespondenci, natomiast komitet miejscowy tworzyli konserwatorzy i korespondenci mieszkający na stałe w Krakowie. Początkowo Grono dzieliło się na dwa oddziały, pierwszy dla pomników sztuki i zabytków przedhistorycznych oraz drugi dla archiwaliów. Przyjęty w 1889 r. statut Grona określał też zadania komitetu miejscowego, wśród nich prowadzenie inwentaryzacji zabytków na terenie Galicji Zachodniej a także udzielanie członkom Grona wszelkiej pomocy w sprawach i czynnościach konserwatorskich (udzielanie rad i wskazówek, wydawaniu opinii o projektach restauracji. Zadaniem związku miało też być podjęcie starań o usprawnienie całego systemu konserwatorskiego w Galicji.

Początkowe lata działalności Grona ogniskowały się głównie wokół organizacji procesu konserwacji by z czasem rozwinąć działalność konserwatorską, naukową i wydawniczą.

Wszelkie podejmowane inicjatywy nie byłyby możliwe do przeprowadzenia gdyby nie grupa wybitnych specjalistów z różnych dziedzin nauki, społeczników poświęcających oprócz swej wiedzy także życie osobiste. Przypomnienie ich sylwetek też jest celem, jaki przyświeca otwarciu tej wystawy.

Działania krakowskiego Grona konserwatorów prowadzone były w różnych kierunkach. Łączyła je wspólna idea ratowania wszelkimi sposobami - przy wykorzystaniu dostępnych środków materialnych i badawczych – pamiątek polskiej przeszłości narodowej i kulturowej.

Aktywność krakowskich konserwatorów ogniskowała się wokół wielu kierunków. Było to inicjowanie projektów konserwatorskich, ekspertyzy, opinie, formułowanie wytycznych konserwatorskich, projekty odnowy zabytków oraz nadzór nad ich realizacją, sprawozdania i informacje konserwatorskie. Była to też walka z panującymi tendencjami do zmian w wyglądzie i architekturze miasta

Do obowiązków krakowskiego Grona Konserwatorów należała też działalność opiniodawcza, świadczona na rzecz ówczesnych organów władzy w Galicji, czy to szczebla powiatowego, czy krajowego. Grono, jako merytoryczny i formalny zespół konserwatorów formułowało na potrzeby prac konserwatorskich, restauratorskich budowli krakowskich i nie tylko, wytyczne konserwatorskie, które były późniejszą podstawą podejmowanych działań konserwatorskich, ich kierunku i zakresu.

Sekcja archiwalna zintensyfikowała swoje działania od połowy lat 90. XIX w., a jedną z form realizowania postawionych przed nią zadań stały się objazdy archiwalne, które w przypadku Galicji Zachodniej przybrały formę zorganizowanych ekspedycji naukowych. Pomysł zorganizowania podróży badawczych, a w zasadzie objazdów inwentaryzatorskich, przedłożył Stanisław Krzyżanowski na posiedzeniu Grona Konserwatorów 1 lipca 1893 r. Postulaty profesora spotkały się z pozytywnym przyjęciem, a do wdrażania ich w życie okazja nadarzyła się już kilka miesięcy później. Na skutek pożaru, który wiosną 1894 r. dotknął Nowy Sącz, poważnym zniszczeniom uległo, przechowywane w budynku ratusza, archiwum miejskie. Archiwum to znalazło „schronienie” w Archiwum Aktów Dawnych miasta Krakowa.

W latach 1894-1911 zorganizowano łącznie jedenaście podróży archiwalnych przedstawicieli Grona Konserwatorów, które swoim zasięgiem objęły znaczną część Galicji Zachodniej, a także kilka miejscowości Galicji Wschodniej.

Efektorem tych podróży były spisy dokumentów, czasem doprowadzenie do zdeponowania ich w którymś z krakowskich archiwów, najczęściej jednak udawało się zwrócić uwagę miejscowych notabli na wartość posiadanych archiwaliów i konieczność ich zabezpieczenia.

Działalność Grona Konserwatorów gwałtownie zahamował wybuch wojny w 1914 r. jednak już od 1915 roku Konserwatorzy uaktywnili się w obszarze ratowania i zabezpieczania zabytków, przy czym obszar ich działania nie ograniczał się jedynie do terenu Galicji, angażowali się też w konsultacje dotyczące zabytków z terenu Królestwa Polskiego. Konserwatorzy wyjeżdżali do na tereny dotknięte zniszczeniami wojennymi i rejestrowali straty spowodowane w trakcie toczącego się konfliktu. W prowadzonych oględzinach konserwatorom towarzyszył fotograf,

---

dokumentujący stan faktyczny na miejscu. W dalszym ciągu pozyskiwane były środki na restaurację obiektów zabytkowych, prowadzone były prace konserwatorskie. Zabezpieczano w miarę możliwości najbardziej narażone na zniszczenia zabytki, jak choćby witraże w kościele Mariackim w Krakowie.

Konserwatorzy nie zrezygnowali z wyjazdów w teren, musiały one jednak przybrać inny charakter, niż w czasach pokoju. Trudności komunikacyjne i brak funduszy zredukowały ich liczbę do niewielu.

Prowadzone na szeroką skalę operacje wojskowe, czy roboty ziemne przy umocnieniach, choćby twierdzy Kraków, odsłaniały fragmenty prehistorycznych cmentarzy. Konserwatorzy pozyskiwali zgody na organizowanie w tych miejscach stanowisk archeologicznych i prowadzenie prac dokumentacyjnych.

W przypadku archiwaliów, miały one być gromadzone w archiwach centralnych i krajowych celem uniknięcia ich rozproszenia a tym samym utraty. Podobnie rzecz miała się z dokumentami proveniencji prywatnej, w tym kościelnymi, postulowano umieszczenie ich na zasadach depozytu w archiwach krajowych.

Następstwa Wielkiej Wojny oraz rozpoczynająca się wojna polsko-bolszewicka uwidoczniły kolejne wyzwania. Przedstawiciele sekcji archiwalnej, zaniepokojeni losem akt wytworzonych na ziemiach polskich, wystąpili do odradzających się władz w Warszawie w sprawie ochrony archiwaliów wywożonych do Wiednia, Moskwy czy Berlina. Innym ważnym problemem, również podnoszonym przez konserwatorów był problem rewindykacji polskich archiwaliów. Kwestia ta powracała wielokrotnie w dyskusjach Głównego Związku Konserwatorów, jego członkowie zaangażowani byli w prace Polskiej Komisji Likwidacyjnej. Włączyli się też w prace związane z organizacją struktury archiwów w Polsce.

W 2023 roku obchodzimy stulecie zakończenia działalności tego stowarzyszenia, niezwykle zasłużonego dla wielu dziedzin nauki, jak choćby archeologia, archiwistyka, konserwacja obiektów zabytkowych czy historia sztuki.

Jego zasługi na polu zabezpieczania pamiątek przeszłości są bezsprzeczne. W ciągu 35. lat swego funkcjonowania. Przywołano zaledwie niektóre spośród wielu prac w dziedzinie konserwacji zabytków sztuki, prowadzenia badań archeologicznych czy opieki nad archiwaliami. Jednak wszystkie one, połączone z osiągnięciami naukowymi, czy działalnością edytorską Głównego Związku Konserwatorów dały solidne fundamenty tworzonym w odradzającej się Polsce służbom konserwatorskim oraz archiwalnym.

Wystawa będzie dostępna do zwiedzania w dniach 30 września do 10 listopada br., przed budynkiem Archiwum Narodowego w Krakowie przy ul. Rakowickiej 22E, w godzinach pracy instytucji.

Wydarzenie zostało wpisane do kalendarza obchodów 31. Europejskich Dni Dziedzictwa.

Wstęp wolny.

Kuratorem wystawy jest dr Barbara Berska